נמר של עיר

חלום הבלהות היהודי של מרדכי ריצ'לר ✷ הכתבן שעורך חצי יובל לעצמו ✷ לא כל זמיר הוא זינגר ✷ ג'יימס ג'ויס

תרגום

הפרש הקנדי

מרדכי ריצ'לר, סופר קנדי ממוצא יהודי, ששמונת הספרים שאותם פירסם עד היום עמוסים בגיבורים יהודיים, תת־פרסם בעולם בזכות סיפורו דודי קרביץ (ראה־אור בתרגום בהוצאת עם עובד), ובגירסה הקולנועית שהוסרטה על־פי ספר זה.

באחרונה ראה־אור בעברית אחד מספריו המעולים של ריצ'לר, הפרש מסיינט אוברין*. בדומה לעלילת ספריו האחרים של ריצ'לר, גם ספר מעולה זה סובב מסביב למשפחתו, חבריו ומכריו של המחבר. ציר־העלילה המרכזי של הפרש מסיינט אוברין, בדומה לספריו האחרים של ריצ'לר, סובב מסביב ליהדות קנדה, שהיא יהדות־חורגת לאחותה הגדולה בארצות־הברית.

גיבור הפרש מסיינט אוברין, הוא **ג'ק הרש** — בדומה לגיבורים יהודיים אחרים בספרויות העולם — הוא היפוכונדר, מתחכם, מצליח אך מפוחד עד מוות, ובעת ובעונה אחת מצחיק עד לדמעות. ג'ק הרש, יליד הגיטו היהודי של מונטריאול (מרחוב סיינט אוברין), בימאי טלוויזיה המגיע ללונדון העליזה של שנות השישים, שבה הוא מתגורר עם אשתו היפה ושלושת ילדיו וקוצר הצלחה במיקצועו. בהגיעו לגיל 40 מתמוטט עליו עולמו, הוא מלא אכזבה מעצמו, והוא מובא לבית־המישפט בלונדון באשמת אונס נערת אופר (אומנת) גרמניה שעבדה בביתו. במהלך המישפט אין ג'ק מתמודד עם כתב־האישום אלא דווקא ב־האשמות שהוא מטיח בעצמו.

הפרש מסיינט אוברין מתנהל בכמה מישורים — הילדות הרחוקה והקנדית של ג'ק, מחיר ההצלחה שלו, הניכור ה־יהודי שלו, השורשים הקנדיים שלו, ה־דחיפה שקו מארצות־הברית, אהבתו ל־אשתו, דודו, הספק מהפכן ספק נוכל. ג'ק הרש קרוע כולו בעולם נטול שורשים ואפוף סימני־שאלה („כאשר היה נער ברחוב סיינט־אוברין התבייש, יחמל זו האזהבים, במצבא האדישי של הוריו. עכשיו הוא מתגורר בהאמפסטד, זועק סבי (ובקרוב ילעגו גם מזיי ובן, כך הניח) ׳אינפוף־המהגרים שלו...׳").

כבר בפרק הפתיחה, במישפטו של ג'ק, הוא מחבר תסריט אנטי־נאצי, ספק סר־ריאליסטי, על מיפגש בין הפיהרר של רומל, פילדמרשל מונטגומרי ורב־סרן מרי פופינס („מונטי, על ברכיו, מעורטל עד המתניים. מפוחד ועם זאת מוקסם כשנכנסת רב־סרן פופינס, וכך לבושה רק שבים של אחות־רחמנית, חזיה ומחוך ונעליים גבוהות־כפתורים..."). מזיותיו הפוליטיות, הצבאיות, המילחמתיות והקוסמופוליטיות עובר ג'ק להשקפות־עולם אישיות החל מ„הגישואין הם מוסד בורגני רקוב, גועל־נפש. אני צועד עם הזמן, את יודעת. אבל, נפשי, הניאון שלנו יהיו משהו מיוחד. צוק־פתע..." ועד להזיה עתידית ליהפך ב־אנגליה ל„הלורד הרש מסיינט־אוברין".

כאשר מגיע ג'ק לדירתה של נגסי, ו־בוחן את כוננית הספרים שלה, הוא מתרגש לגלות את סיפוריו המקובצים של **יצחק באבל**, ושואל „את קוראת את זה? ותשובתה היא: „לא. אני קוויתי שאוכל להביא אותך לכאן והשארתי אותו כדי לעשות עליך רושם. אתה ממליץ עליו?" ג'ק מחזר כמעט באלימות אחרי נגסי. היא גויה, והוא נושא אותה וחי את „הסיוט היהודי שלה", כואב את השואה של יהדות אירופה, בהזיות בנוסח: „אז, בחלום־הבלהות היהודי של ג'ק, הם באים. נכנסים לביתו. קציני ההשמדה הנתרים אחר הרמשים היהודים..." חלום־הבלהות שלו, מתייחס לילדיו שנולדו אחרי השואה: „את בן תופסים בתלליים כתרנגולת ומשליכים איתו מן החלון, ומחו נשכך אל המרפסת. מדלי, שעל סמך נסיונה היא סבורה שכל המבוגרים מסביבי־פנים, מורמת באוויר לא כדי למלמל ולדגדג אותה אלא כדי להטיחה — אל אח־הלבנים. את סבו מחמלים באקדח..."

ג'ק, המואשם באונס המטפלת הגרמניה, הנופל בעולם הזיות של החשבון היהודי־הגרמני, בוחן את מכאוב הדורות שלאחר המילחמה־העולמית ואת תרומתו: „כאשר יסכמו את התרומה שלנו אפשר יהיה לטעון לזכותנו רק זאת ש־היצאנו את 'לזייז' מן המסורת שבעל־פה וכתבנו אותה שחור על־נבי לבן..."

הפרש מסיינט־אוברין רצוף בהומור יהודי וניסוחי עגה מאידיש, כמו: „אתה מתכוון לשבת לך פה ולומר לי שאתה פייגעלע (פייגעלע — באידיש עוף קטן, כינוי להומוסכסואל), או „הוא קומוניסט, רויטע" (אדום).

דודו של ג'ק — **ג'וֹאי**, אותו ספק לו־חם־חופש, ספק נוכל בינלאומי, רודף אותו בכל מקום ובכל מצב. החל משיחזור סיפורים מרתקים ממילחמת־האזרחים בספרד, וכלה בנוכלויות כמו: „עוד פעם אחת הוצמד לסיכום החודשי שלהם מצד „הארודס", חשבון שלא היה שלהם. המדומר היה כפיגרים וברנדי... סכום של כשלושים וחמש לירה, וחתם היה ג' הרש".

הפרק־הישראלי של הפרש מסיינט־אוברין קשור גם הוא בדודו של ג'ק, ג'וֹאי. ג'ק מקבל הצעה לבים בישראל מותחן. בישראל הוא פוגש ב**אלוף־משנה אילן**, ממפקי הסרט, וג'ק מבקש מאילן לאתר לו מידע על דודו ג'וֹאי שלחם „במילחמה הראשונה בין הערבים לישראלים". עד מהרה מביא אילן את המידע: „דודנך היה נקרא כאן יוסף בן־כרוך. הוא היה בן־כלכה לאמיתו, וזה אינו מפתיע אותי. אשתו נמצאת בקיבוץ גשר־הזיו..." ג'ק מאתר את אשת בן־דודו, ומגלה כי בן־דודו משגר מפעם לפעם כסף להחזקת בנו, וכי ג'וֹאי נודע בכך ש„היה אחד מאלה שהיתה להם יד בדיר־יאסין..." ואחר היה מעורב בפיצוץ פרשת קסטנר. לסיכום, מספרת אשתו של ג'וֹאי, כי הוא מתחקה על עיקבות נאצים בגרמניה, תוך שהוא מתחזה כזמר של מוסיקה אמריקאית, ותחת השם **ג'סי הופ**.

ג'ק מחליט להסתלק מבימוי המותחן בישראל, וטס לגרמניה לאתר את בן־דודו. מסעו בגרמניה בעיקבות בן־דודו מגלה לו כי הוא עוסק בסחר־בחשיש ושאר מעשים דומים. הוא אינו מצליח לאתר את בן־דודו, שהוא בעצם הפרש מסיינט־אוברין, אך ממשיך ללקט את פסיפס העובדות אודותיו. בינתיים נפטר אביו במונטריאול, והוא שב להלוויתו של האב, בתיקווה שיימצא שם את בן־דודו, תוך בתינה מחדש את נופי הילדות הקנדיים שלו.

ג'ק הוא דמות חשופה, מלאת שאלות וחשבון־נפש („כשהחל לעבוד ב־1966 על פירמד השני תפס ג'ק שהוא בן שלושים־ושש וכי הנעורים הם דבר שתם־ונשלם. הריהו בן שלושים־ושש ומיקצוען; זה הכל. זו הפעם הראשונה בחייו, כמדומה, נוח היה לפגיעתם של חיידקים. שיניו החלו להתרופף ולהתלוֹק. מעיו צרבו עליו, שהרי מחורים בגודל דובדבנים חסמו את המעבר..."). הוא מתאר את תשיית־הסרטים הסובבת אותו. את התככים, הקמצנות והזדונות („ככל אימו גל־בר האגדי, מפיק אחד שהתחתן עם אשה גוצה מפני שפירוש הדבר היה פרוות־חורפן קצרה יותר...").

אל ג'ק מתקשרת אשה בשם רותי, המודיעה כי בן־דודו ג'וֹאי הבטיח לה ניאוֹאין, ובזו שבעים־מאות לירות שטרלינג מתוך חסכונותיה, והיא תובעת ממנו לשלם לה סכום זה כאשר היא מתקשרת ב־

מרדכי ריצ'לר
ישראל כמוצב של האימפריאליזם

עלילת־האהבים חדשה עם ריואה־החשבון של ג'ק. עם המשך שיחזור תולדות בן־דודו, מביא ג'ק את כל שמותיו וכינוייו, אותם איתר: „ג'וֹאי הרש, ג'סי הופ, יוסף בן־ברוך, ג'וזף דה־לה־הירש, הפרש האחד והיחיד של פיטר־אוברין..." והוא מעמת אותו בהזיותיו על הד"ר מנגלה: „בצבת יוציא את פתימות־הזהב מן השסע המשולש שבין השיניים הקדמיות העל־יונות. לאט, לאט..."

רגש־האשם היהודי שב וחוזר במהלך סיפור הפרש מסיינט־אוברין על ישראל כמוצב של האימפריאליזם, ותיאור מהלך שאלת השאלות של יהדות־העולם — ה־תהליך המשחית העובר על ישראל מאז מילחמת ששת־הימים.

מישפטו של ג'ק מסתיים ב־500 ל"י"ש לקוראיו: „ואולם בניל ארבעים־וחמש, כשעשרה ספרים כבר מאחוריו, הוא מתחיל לחיש בריקות מסויימת סביבו... למה לו להקדיש חודשים ושנים לכתיבת עוד ספר? את מי זה יעניין יותר מכפי שזה עניין או לא עניין עד כה?..."

בן־עזר משמיט מוידוי הספרותי גם את הפרק הכדאיות של מענקי־יצירה, שלהם זכה בעונן ביניוניותו, ובהרצאות על ספרות בקיבוצים תמורת שכר־מרצה מפולפל, ושאר הכנסות צדדיות, שבעזרתן ניתן לד־אוג לחשבון רווחתם החומרית של בני מישפחתו....

הוא מתעלם מעובדה בסיסית אחת — מי שיש בכישרונו לחבר ספרים טובים, נשמתו משוחררת ממועקת השאלות ה־אפולוגטיות והמשעממות, שהוא, בן־עזר, שואל מול המראה שלו.

כותב מדור זה לא היה מתייחס לווי־דוי/סיפורו של בן־עזר. סיבת ההתייחסות נובעת מחציי־תריסר פניות של סופרים בני גילו של בן־עזר, אשר הפנו את תשומת־הלב לווידוי/סיפור זה, וביקשו התייחסות לעניין זה, כדי שאיש מקוראיהם לא יחשוב כי הפנים הישנות והעייפות במראה זו, הם פניהם, או פני הספרות הישראלית בהווה.

מלתעות

פנים ישנות ע"יפות במראה

ב־22 במאי 1981 פתח העיתונאי והמבקר **אהוד בן־עזר** את אחד ממוספי הספרות שראו־אור באותו יום שישי וקרא ספק רשימה ספק סיפור ששמו היה חתום מתחתיו.

תחת הכותרת חצי יובל לעצמו חגג בן־עזר את מחצית היובל ה־ראשונה שלו בספרות הישראלית („כי בגיל ארבעים־וחמש, כשעשרה ספרים כבר מאחוריו ומספר עותקיהם כולם יחד מתקרב לתשעים אלף, ובמצירותיו חומר לעוד שלושה־ארבעה ספרים...")

באהבה עצמית מבהיר בן־עזר את עצמו לעצמו: „הוא יודע שספריו מעניינים, וימשיכו לעניין גם את הקוראים שיהיו בדורות הבאים — אולי לא פחות מרוב הספרים שכותבים בני־תקופתו כ־ארץ..." ובמרירות הוא מטיח כלפי סופרים בני־דורו מבלי לנקוב בשמותיהם (עמוס עוז, אברהם ב. יהושע; יצחק בן־נר, יעקב שבתאי ואח־רים): „איש לא הריע לקראתו עם הופעתו כאילו היה עגל ששמך לליידתו הוא כבר מקפץ על רגליו ומעורר התפעלות, ואיש לא הרימו לגבהים ואיש לא הורידו ממקום הנדוזלה־כביכול שבו שמוהו קודם..."

לקראת סיום רשימתו/סיפורו מבהיר בן־עזר באפולוגטיקה

אהוד בן־עזר
„מקפץ על רגליו"